

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**COMMERCIAL SECRET: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION****Чаус Ю.В., студентка III курсу факультету юстиції***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Беспалова К.О., студентка III курсу факультету юстиції***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Дуднік Д.А., студент III курсу факультету юстиції***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено питанню законодавчого регулювання такого об'єкту інтелектуальної власності як комерційна таємниця. Проаналізовано доктринальні підходи до суб'єкта права на комерційну таємницю, висловлено власний підхід щодо поняття суб'єкта права на комерційну таємницю. Досліджено систему нормативно-правових актів, що становлять основу регулювання комерційної таємниці у вітчизняному праві. Окреслено межі інформації, яка може відноситись до комерційної таємниці. Розглянуто правові позиції Верховного Суду щодо поняття за змісту поняття комерційної таємниці. Проаналізовано заходи охорони інформації, що виникає при здійсненні підприємницької діяльності із зауваженням на їх ефективність та їх правове регулювання, зокрема шляхом укладення як цивільно-правових договорів, здебільшого звернуто увагу на такий як договір про нерозголошення інформації, так і господарських договорів. Зауважено на особливому значенні подальшого правового врегулювання такого об'єкту права інтелектуальної власності як комерційна таємниця.

Розглянуто законодавчі акти ЄС, що становлять базис охорони комерційної таємниці у країнах-учасниках, метою якого є гармонізація та уточнення захисту цього об'єкту, а також деякі аспекти регулювання комерційної таємниці у праві таких країн як Англія, США та Німеччина та їх зіставлення із Директивою ЄС, що регулює відповідний об'єкт. Виокремлено ознаки комерційної таємниці через зіставлення вітчизняного та міжнародного регулювання.

Досліджено форми охорони комерційної таємниці, що має важливе значення у сьгоднішніх реаліях ринкової економіки, а також окреслено аспект відповідальності за порушення права на комерційну таємницю та участь юридичних осіб у підприємницькому шпигунстві. Як висновок визначено важливість комерційної таємниці у реаліях сьогодення на підставі позиції Верховного Суду.

Ключові слова: комерційна таємниця, володар комерційної таємниці, охорона комерційної таємниці, NDA.

The article is devoted to the issue of legislative regulation of such an object of intellectual property as a commercial secret. The doctrinal approaches to the subject of the right to commercial secrets are analyzed, the own approach to the concept of the subject of the right to commercial secrets is expressed. The boundaries of information that can be classified as a commercial secret are outlined. The legal positions of the Supreme Court regarding the concept of the concept of commercial secret are considered. Information protection measures that arise during the implementation of business activities are analyzed with attention to their effectiveness and their legal regulation, mainly through the conclusion of both civil and legal contracts, mostly paying attention to such as the non-disclosure agreement and business contracts. The special importance of further legal regulation of such an object of intellectual property law as a commercial secret is noted.

The legal acts of the EU, which form the basis of the protection of trade secrets in the participating countries, the purpose of which is to harmonize and clarify the protection of this object, as well as some aspects of the regulation of trade secrets in the law of such countries as England, the USA and Germany and their comparison with the Directive are considered EU, which regulates the relevant object. The signs of commercial secrecy are highlighted due to the comparison of domestic and international regulation.

Forms of trade secret protection, which is important in today's realities of the market economy, are studied, as well as the aspect of responsibility for violation of the right to trade secrets and participation of legal entities in business espionage is outlined. As a conclusion, the importance of commercial secrecy in today's realities is determined based on the position of the Supreme Court.

Key words: trade secret, trade secret owner, trade secret protection, NDA.

Актуальність теми дослідження. Захист прав на комерційну таємницю є важливим для всієї комерційної компанії. Нерідко звільнені працівники компанії крадуть документи, файли з базами даних, інформацію про процеси виробництва тощо, та передають їх конкурентам або користуються ними самостійно у подальшій підприємницькій діяльності. Все це негативно відбивається на діяльності компанії. Неналежний рівень регулювання комерційної таємниці у вітчизняному законодавстві створює перешкоди для ефективного захисту прав на неї. Очевидний дисбаланс між українським правовим середовищем і світовою практикою, яка демонструє чимало гучних справ, пов'язаних із захистом права на комерційну таємницю. Достатньо вказати на позов компанії Tesla проти колишнього інженера Гуанчжі Као, Qualcomm проти Apple, які і на сьогоднішній день залишаються невирішеними.

Останні дослідження. В Україні дослідженням захисту комерційної таємниці займалися: О.А. Підпригора, який розглядав це питання в аспекті права інтелектуальної власності, Г.О. Сляндева, яка займалася дослідженням суб'єкта права на комерційну таємницю, так само як і А.Е. Кузьмін, В.А. Плаксін, Ю.В. Макогон, О.Є. Архипов

та І. П. Касперський, які вдавалися до формування переліку відомостей, що становить комерційну таємницю компанії. Проте у вітчизняному правовому середовищі відсутнє дослідження питання захисту права на комерційну таємницю крізь призму співставлення його врегулювання у міжнародній та національній практиці. Саме це і є метою дослідження, викладеного у цій статті.

Міжнародна практика. Аналізуючи питання комерційної таємниці слід розпочати з досвіду європейських країн. Директива ЄС про комерційну таємницю [1], імплементована низкою держав-членів, включаючи Велику Британію, Францію, Бельгію, Італію та Швецію, була прийнята у 2016 р.. Її метою є гармонізація та уточнення захисту комерційної таємниці у всіх державах-членах, які раніше пропонували "клаптиковий" захист через різноманітні цивільні та кримінальні закони. Однією з ключових змін, запроваджених Директивою ЄС, є нове гармонізоване визначення комерційної таємниці, надане у п.1, відповідно до якого нею є інформація, яка: 1) є секретною у тому розумінні, що вона не є загальновідомою та легкодоступною; 2) має комерційну цінність, оскільки є секретною; 3) була предметом розумних (за даних обставин)

заходів, спрямованих на збереження її секретності, з боку особи, яка законно контролює цю інформацію.

Існування вищезазначеної Директиви не відмінює наявність власних законів, присвячених регулюванню цього ж питання, в низці європейських країн.

Право Англії знає «*common law duty of confidentiality*» або ж *обов'язок конфіденційності*, який передбачає, що коли хтось ділиться особистою інформацією конфіденційно, вона не повинна розголошуватися без певних законних повноважень або за відсутності обґрунтування. На практиці це часто означає, що інформація не може бути розголошена без прямої згоди цієї особи, якщо немає іншої законної підстави. При цьому не має значення, чи це є особа похилого віку, чи має вона проблеми з психічним здоров'ям, чи є недієздатною: цей обов'язок все одно покладається на особу незалежно від її фізичного та/або психічного стану. Поміж іншим зміст Директиви ЄС значною мірою відображає попередній закон Великобританії про комерційну таємницю, що дозволяє стверджувати про наявність саме в Об'єднаному Королівстві однієї з найбільш вдалих в Європі систем захисту цього специфічного об'єкту.

У той же час для низки країн, таких як Німеччина, в яких інститут захисту комерційної таємниці не такий розвинений, Директива встановлює нові поняття, як-от «*Reverse engineering*» або «*зворотне проектування*». Це означає, що метод або процес розробки чи виробництва відомого продукту був виявлений шляхом «роботи у зворотному напрямку», наприклад, шляхом розбирання відомого продукту.

Проте Сполученим Штатам Америки вдалося створити чи не найкращу систему охорони прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Вираз «*договір про нерозголошення*» асоціюється зазвичай зі Штатами. Директива ЄС у багатьох моментах перекукується з Законом США «Про захист комерційної таємниці» від 2016 року, який був прийнятий з метою гармонізації та посилення захисту комерційної таємниці на всій території США при збереженні чинного законодавства цієї країни і містить майже ідентичні визначення інформації, яка буде вважатися комерційною таємницею.

Вітчизняний досвід. Законодавча система України тільки-но починає формувати нормативну базу для правової охорони права на комерційну таємницю. Загалом норми, які регулюють такі відносини, містяться у Цивільному кодексі України [2] (глава 46), Господарському кодексі України [3] та окремих законодавчих актах. Закон України «Про інформацію» виділяє такий її вид як конфіденційна, тобто *інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень*. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Із цього можна зробити висновок, що саме до такого виду інформації слід відносити конфіденційну.

Легальне визначення поняття комерційної таємниці міститься в ст. 505 ЦК України та ст. 36 ГК України: відповідно до якої можна встановити такі ознаки комерційної таємниці: – це є інформація, яка (а) не є доступною та відкритою для широкого загалу, оскільки (б) має певну комерційну цінність і тому (в) підлягає особливій охороні.

Верховний Суд уточнив те, що відноситься до комерційної інформації, а також визначив склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту. Ним було зазначено, що «*склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно власником або керівником підприємства з дотриманням чинного законодавства. Підприємство має право розпоряджатися такою інформацією на власний розсуд і здійснювати щодо неї будь-які законні дії, не порушуючи при цьому права третіх осіб*» [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 09 серпня 1993 року № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [5] визначено, яка інформація конфіденційною не є. Зокрема це різноманітна інформація щодо працівників підприємства – їх заробітна плата, склад та чисельність працюючих; документи по сплаті податків, зборів та інша інформація за формами державної звітності тощо.

Зіставлення міжнародного та вітчизняного підходів до розуміння поняття комерційної таємниці, дозволяє ознаки комерційної таємниці: *інформативність* (вона містить певні дані); *закритість* (вона не є доступною та відкритою для більшості людей); *цінність* (вона охороняється тому, що містить певні дані, що становлять переваги, цінність для володаря); *особлива охорона*.

Важливим для розуміння комерційної таємниці є визначення складу **суб'єктів** прав на неї. При цьому слід відмітити, що про цю тему у вітчизняній літературі взагалі не йдеться.

Поняття суб'єктів права на комерційну таємницю розкривається в ст.550 ЦК України та ст.162 ГК України. Згідно ЦК суб'єктами прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю є особи, які законно контролюють цю інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з тим, що комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. За ГК суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційну таємницю виступає суб'єкт господарювання, який є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умови, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

Тож у першому наведеному визначенні інформації законодавець використовує вираз про *контроль за інформацією*, визначення якого відсутнє, у той час як друга дефініція містить термін «*володіння інформацією*». Між тим володіння характерне саме для речового права, будучи однією із правомочностей власника речі; і не завжди особи власника і володільця збігаються. Водночас ми не можемо ототожнювати інформацію з об'єктом матеріального світу, адже, як правило, вона не підлягає зносу, старінню, може бути відокремлена від свого матеріального носія у різних формах, а також може «пережити» останній.

Втім відсутність єдиного чіткого формулювання комерційної таємниці значно ускладнює розуміння суб'єкта права на неї та його правомочностей щодо інформації, розголошення якої призведе до небажаних збитків на підприємстві тощо. У вітчизняній науці панують різні думки з цього приводу: деякі науковці, підтримують позицію, що викладена в законодавстві, вважаючи доречним використання поняття «*володілець*» поруч із людиною, яка «законно контролює інформацію»; інші використовують термін «*власник*», а треті схиляються до правильності використання терміну «*володар*», обґрунтовуючи це тим, що саме таке формулювання запобігатиме асоціації з речовим правом та буде враховувати насамперед нематеріальність такого специфічного об'єкту правовідносин як інформація [6].

На нашу думку, чинне законодавство недосконало описує суб'єктів права на комерційну таємницю, змішуючи при цьому норми речового й інтелектуального права. Існує необхідність встановлення на законодавчому рівні такого терміну, що включав би в себе всі ті правомочності, що має особа, якій на законних підставах належать майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю,

а не одну з правомочностей, як це є зараз. Запропонований вітчизняними науковцями варіант щодо «володаря комерційної таємниці» видається нам гідним для того, щоб бути внесеним в проект нового Цивільного кодексу України. Володарями комерційної таємниці насамперед виступають будь-які юридичні або фізичні особи, а не лише суб'єкти підприємницької (комерційної) діяльності, адже здатність мати таку не залежить від факту, чи ставить останній собі за мету отримання вигоди.

Здійснення охорони комерційної таємниці. Однією із ознак комерційної таємниці є те, що вона охороняється законодавством України. За порушення режиму комерційної таємниці передбачено адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність.

Кримінальна відповідальність за такі дії врегульована у статтях 231 та 232 Кримінального кодексу України [7]. При формуванні назви складу кримінального правопорушення, предметом якого є комерційна таємниця, доречно використовувати поняття «підприємницьке шпигунство». Законодавець обмежує вільне використання комерційної таємниці, що є конфіденційною інформацією та містить чинну й потенційну цінність для свого володаря. Саме тому володар цієї інформації (у разі потреби уповноважена ним особа) повинні вжити ряд заходів щодо її захисту. Відповідно до статті 231 Кримінального кодексу України відповідальність настає за наступні дії з конфіденційною інформацією: протиправне збирання відомостей, що являють собою комерційну таємницю, а також подальше використання конфіденційних відомостей, що може призвести до завдання шкоди суб'єкту підприємницької діяльності.

При цьому продаж та передача таємної інформації зацікавленим у ній особам також вважається її використанням. У неправомірному використанні особою інформації, одержання та ознайомлення з якою було реалізовано на законних підставах, ця особа вважається суб'єктом підприємницького шпигунства за наявності завданої матеріальної шкоди суб'єкту підприємницької діяльності.

Варто також розуміти, що співробітники юридичної особи можуть бути не лише суб'єктами розголошення комерційної таємниці, а й цілеспрямовано займатись збиранням різного роду інформації, у тому числі конфіденційної, задля платної передачі її зацікавленим особам. І це вже доцільно розглядати як підприємницьке шпигунство. Працівник хоч може й не мати доступу до комерційної таємниці, що зумовлено його службовим становищем, однак отримати відповідну інформацію він здатен і в незаконний спосіб для продажу її конкурентам. Відомо, що суб'єктом кримінального правопорушення в Україні може бути лише фізична особа. Однак світова практика демонструє, що і юридичні особи також спеціалізуються на підприємницькому шпигунстві. Прикладом такого досвіду може слугувати існування в США з 1986 року спільноти «Професіонали стратегічної та конкурентоспроможної розвідки» (SCIP), діяльність якої передбачає дослідження ринку, його стратегічний аналіз, бізнес-аналітику. Тим не менш, власну діяльність вони називають «конкурентною розвідкою» задля приховування цього [8].

Із тлумачення статті 162 ГК можемо дійти висновку, що суб'єкт господарювання, який є володарем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується в часі.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями

збитки відповідно до положень закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд.

Охорона інформації, що виникає при здійсненні підприємницької діяльності, може бути пасивною та активною. Під пасивною слід розуміти дозвіл на відкритість та доступність інформації для всіх осіб, що проявили до неї інтерес. Дозвіл може надаватись виключно власником інформації. Активна ж охорона – це встановлення режиму доступу до конфіденційної інформації та координація умовних «режимних зон» володільцем. Згідно з нормами чинного законодавства існує така форма охорони як публікація змісту судового рішення щодо порушення права інтелектуальної власності, а також загальних відомостей про таке порушення в засобах масової інформації. Доречно також буде компенсація за неправомірне використання комерційної таємниці. Пропонується її вважати мірою покарання за порушені права і до її складу включати, окрім компенсації збитків, додаткові стягнення [9].

Превентивні заходи щодо охорони секретності комерційної таємниці мають право вчиняти заінтересовані особи. Насамперед це можуть бути: засоби, які можуть мати *технічний* (пов'язаний з використанням інформаційно-комунікаційних технологій), *організаційний* (регламент роботи з секретною інформацією) та інший характер, що відповідає чинним обставинам.

1. **Прикладом превентивного заходу охорони комерційної таємниці проведення організаційних заходів** є розробка внутрішнього документу (положення, інструкції тощо) про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію в компанії. Оскільки законодавство чітко не регулює це питання, такий документ буде внутрішньою нормативною підставою та основою для охорони комерційної таємниці. У ньому визначається перелік відомостей, доступ до яких обмежується, порядок зберігання, використання та поширення інформації, що становить комерційну таємницю, а також відповідальність працівників за її розголошення або неправомірне використання.

На практиці достатньо поширеним і зрозумілим шляхом захисту комерційної таємниці від її розголошення посадовими особами товариства є окремий розділ в статуті ТОВ. Для цього потрібно визначати, що є комерційною таємницею та конфіденційною інформацією товариства, і як саме інформація має бути захищена.

Таким чином, в рамках організаційних заходів можемо виділити два основних способи захисту: у локальних актах, у засновницьких документах.

Проте використання такого способу захисту у площині трудового права залишається найменш ефективним з усіх. Причиною цього є те, що до працівників можуть застосовуватись лише заходи стягнення за порушення трудової дисципліни, а їх метою не є поновлення прав суб'єкта комерційної таємниці шляхом відшкодування збитків. Застосування матеріальної відповідальності за трудовим законодавством також буде неефективною.

Судова практика вказує на недостатність просто наявності положення про забезпечення конфіденційної таємниці на підприємстві, в установі, організації. Відповідними уповноваженими на те особами повинен здійснюватись контроль за доведенням до відома працівників відомостей про те, що є комерційною таємницею та конфіденційною інформацією підприємства, а також доповнення та зміни до нього [10].

1. Розповсюдженим у США та країнах Європи є **укладення з працівниками компанії договорів про нерозголошення інформації** (Non-disclosure agreement, або NDA). Оскільки Кодекс законів про працю України не встановлює обов'язку працівників зберігати робочу інформацію в секреті, варто укладати окремі договори

про нерозголошення з кожним працівником. Тобто NDA за мету бере саме захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації від її неправомірного використання та розголошення під час співпраці з другою стороною (Recipient party) третім особам.

На сьогодні склалася досить неоднозначна думка щодо стягнення збитків за порушення Угоди про нерозголошення. Тим не менш, вплив такого договору у наших реаліях невідплинно росте і його укладення все більше поширюється. Хоча у Єдиному державному реєстрі судових рішень містяться переважно негативні рішення щодо стягнення збитків у даній категорії справ, однак на це є об'єктивні причини, одна серед яких – недостатня передбачливість власника бізнес-секретів ще на початку укладення договору. І ключовим тут є тягар доведення незаконного використання комерційної таємниці, який покладається на позивача (тобто дисклозера).

На практиці також щодо такого договору постають питання про його строк, істотні умови, форму тощо. Це пов'язано недостатнім правовим регулюванням цього договору, що доводить те, що законодавець не встигає за світовими правовими тенденціями. Через це, власне, і неоднозначне ставлення до такого договору.

2. Існує й практика **включення до господарських договорів із контрагентами умови про конфіденційність**. При укладенні договорів про надання послуг чи будь-яких інших договорів варто узгодити з контрагентами питання конфіденційності. Їх можна визначити в окремому розділі договору або укласти окремий договір про нерозголошення.

Знову ж таки, цей та інші види захисту сьогодні можна реалізувати тільки завдяки принципу свободи договору, адже законодавчо вони не визначені. При цьому використання одного із способів захисту не виключає використання іншого. Компанія може укласти договір про нерозголошення комерційної таємниці із своїми працівниками

і контрагентами, що надає змогу захистити право на комерційну таємницю якомога більше.

Висновок. Питання захисту такого інституту як комерційна таємниця стає із кожним роком більш і більш важливим. З поглибленням демократичних тенденцій, розвитком ринкової економіки України, науки, промисловості, необхідність подбати про майнові права інтелектуальної власності на ноу-хау, конфіденційну інформацію, яка має комерційну цінність для власника, не є легкодоступною, розголошення якої призведе до збитків, упущеної вигоди тощо збільшується з геометричною прогресією. Верховний Суд звертає увагу на те, що комерційні таємниці є важливими активами багатьох компаній і мають цінуватись так само, як торговельна марка, патент або інші об'єкти інтелектуальної власності, бізнес-стратегії, дані про клієнтів, виробничі процеси – всі вони потенційно підпадають під захист комерційної таємниці.

Саме існування комерційної інформації вимагає здійснення певних дій для збереження конфіденційності інформації. Тобто, для захисту останньої дійсно існує ціла низка заходів, впровадження яких необхідно просто зробити завчасно та правильно, дотримуючись усіх вимог законодавця. В цій статті наведено деякі варіанти здійснення охорони комерційної таємниці, які є найбільш поширеними зараз, проте цей перелік не є вичерпним і однозначно буде розширюватися разом із розвитком правовідносин у цій сфері.

Питання захисту прав на комерційну таємницю потребує набагато більшої деталізації, як у площині цивільного права, так і інших галузей права, що у своїй сукупності надаватимуть суб'єкту цього права більше правових механізмів задля його захисту. Зокрема, про це свідчить міжнародний досвід врегулювання правовідносин, що пов'язані із захистом комерційної таємниці, який слід враховувати задля подальшого розвитку та покращення вітчизняної законодавчої бази врегулювання цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Directive (eu) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 08.06/2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0943>.
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Постанова від 23.11.2020 № 910/1759/19 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/93149537?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 серпня 1993 року № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text>
6. Сляндева Г.О. Питання про суб'єкта права на комерційну таємницю. *Часопис Цивілістики*. 2012. Вип. 13. С. 103–105.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Редько К.Ю. Комерційна таємниця: Особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 5
9. Підпригора О.А. Окремі проблеми правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Вісн. Хмельницьк. ін-ту регіон. упр. та права*. 2002. № 2. С. 23-28.
10. Постанова від 12.11.2020 № 372/4550/19 Київський апеляційний суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/92883670?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.152273529.1921987930.1669647394-1216400037.1664714872